

СТАНОВИЩЕ

за Конкурса за възстановяване на Войнишкия мемориал пред НДК и излъчената първа награда

от д-р арх. Валентина Едрева

За да изкажа мнение по този конкурс съм провокирана от непрекъснатото игнориране на професионалистите в съставяне на конкурсни програми и излъчване на първопремирани проекти. Все по-често се случва да се приемат решения, касаещи жизнената ни среда, без професионалното мнение на архитектурната колегия. Непрекъснато се изменят закони и други нормативни документи по политически и административни съображения, без широко обсъждане и участия със становища от доказали се професионалисти в областта на архитектурата, градоустройството и ландшафта.

Конкурсът за възстановяване на Войнишкия мемориал пред НДК и журирането с излъчена първа награда е проведен **без представители на Камарата на архитектите, Съюза на архитектите в България и Съюза на българските художници да са включени в журито.**

За тяхна чест отбелязвам, че всички те не са включени в журито поради отказ от тяхна страна да участват в журирането на този конкурс, както обясняват от НАГ.

Моето мнение се базира на няколко обстоятелства, които излагам по-долу. Първо е по историчността и законосъобразността:

1. Така нареченият Войнишки мемориал, съществувал в карето на старите казарми с плочи с имената на Първи и Шести софийски пехотен полк всъщност се е състоял от три стени, прикрепени към калкани на казармените сгради. Този мемориал е съществувал в друга среда и друг контекст, както и с друго устройство на територията. Тук няма да се спирам на годината на създаването му 1934 след 19-то майския държавен преврат.
2. Когато се взема решението през 1979 г. за изграждане на НДК и преотреждане на територията на бившите казарми за парка с НДК и паметника „1300 години България“, тази територия отдавна не е с казармени постройки. На това място беше изградена модна къща „Лада“ и други постройки, като останалата стена с плочите беше в неугледен вид и много от тях бяха демонтирани. Тогава се взе решение мемориалът с трите плочи с имената на падналите във войните да се възстанови в Южния парк в близост до Стрелбището с лобното място на Никола Йонков Вапцаров. Не е ясно защо няма

- приемственост в спазването на решенията, вземани от различни държавни администрации, действали по различно време.
3. Решението на общинския съвет от 2014г. за демонтирането на паметника „1300 години България“ и на мястото му да бъде не възстановен, а наново изграден на ново място мемориалът на Първи и Шести пехотен полк **противоречи** на приетия, одобрен и **действащ Застроителен и Регулационен План за тази територия**, отредена за НДК, паметник „1300 години България“ и реализиран парк по индивидуален проект в зоната между бул. „Витоша“, ул. „Патриарх Евтимий“, бул. „Фритьоф Хансен“ и бул. „България“.
  4. **Премахването на паметника „1300 години България“ през 2017г. противоречи на Закона за авторските права (в сила от 01.08.1993г., отразена деноминацията от 05.07.1999г.), защото съгласно чл. 3, ал.1, т.5, 6, 8 ЗАП този паметник е произведение както на изобразителното изкуство, така и на архитектурата и териториалното устройство и има авторство съгласно чл. 5 ЗАП.** Това решение е политически мотивирано, **без да се съобразява с взети преди него решения и законите в страната.**
  5. Съгласно Закона за авторското право - чл. 4. **„Не са обект на авторското право:.....т. 5. (нова - ДВ, бр. 100 от 2023 г., в сила от 01.12.2023 г.) материали, получени чрез възпроизвеждане на произведения по чл. 3, ал. 1, т. 5 - 10 с изтекъл срок на времетраене на авторското право.“** В случая с Войнишкия мемориал той **не съществува в цялост от 1944г.**, когато част от стените са разрушени при англо-американските бомбардировки. Разрушена е дясната мемориална стена на монумента и частично е засегната централната. Оцелелите плочи са демонтирани през втората половина на 60-те години на ХХ в. при строителството на модна къща „Лада“. Изцяло и останалата част от мемориала престава да съществува в автентичност от 1977г.
  6. Не е изтекъл срокът за авторското право на паметника „1300 години България“, защото авторът скулпторът Валентин Старчев е жив. В този случай **Общинската администрация е в нарушение на законодателството**, съгласно чл. 18, ал. 1 и ал. 2, т.8 ЗАП.
  7. В случая съгласно **чл. 18, ал. 1 и ал. 2, т.8 и 9 ЗАП – „(1) Авторът има изключителното право да използва създаденото от него произведение и да разрешава използването му от други лица, освен в случаите, за които този закон разпорежда друго.“**, а съгласно **„ал. (2) За използване по смисъла на ал. 1 се смятат действия като:**
.....т.8. (доп. - ДВ, бр. 28 от 2000 г., в сила от 05.05.2000 г., доп. - ДВ, бр. 25 от 2011 г., в сила от 25.03.2011 г.) преработката и

синхронизацията на произведението. Преработка е и приспособяването и внасянето на всякакъв вид промени в произведението, както и използването на произведението за създаване на ново, производно от него произведение;“

8. Възможността за съвместяване на паметта на падналите във войните от Войнишкия мемориал с паметника „1300 години България“ на България е заложена в чл. 15 ЗАП „Чл. 15. (1) **Авторът има право:....**
5. да иска запазване на целостта на произведението и да се противопоставя на всякакви промени в него, както и на всяко друго действие, което би могло да наруши законните му интереси или личното му достойнство;
6. да променя произведението си, ако с това не се нарушават права, придобити от други лица;“

В случая с отреждането в ЗРП за паметник „1300 години България“ можеше по много елегантен начин да се съвместят двата паметника с вграждане на плочите с имената от Войнишкия мемориал в долното ниво, като се възложи преработка на паметника „1300 години България“ на автора му Валентин Старчев съгласно чл. 15 ЗАП и по този начин да има приемственост и хармонизиране в изграждането на територията, както и запазване на историческото развитие.

Другото ми съображение за неприемане на тази нова концепция за Войнишки мемориал е несъобразяването ѝ с концепцията на изграждане на паметника „1300 години България“ и **нарушаване на стилистиката на целия**, замислен и осъществен като единен комплекс от НДК, паметника „1300 години България“ и уникалната паркова среда, носещ духа на времето. Защото архитектурните произведения, също като произведенията на другите изкуства, изявяват тенденциите в мислите и чувствата на творците и отразяват нивото на развитие на обществото и времето. Намесата в този единно проектиран и изграден комплекс е без необходимия респект към колегите, творили в един друг период, без съобразяване и запазване на идеите, заложени в замисъла им. И тук също прозират политически съображения за намеса в тази територия още с изграждане на параклис преди десетилетия и сега с този Войнишки мемориал в парка, които по никакъв начин не са съвместими и хармонизирани с изградената среда. С намесата в нея се намалява културната стойност и се принизява въздействието на този единно съграден комплекс, който е високо оценен не само у нас, но и в чужбина.

В заключение искам да отправя няколко предложения към административното и политическо ръководство както на столицата, така и на страната – крайно време е да се използва професионалният капацитет както на творците в архитектурата, така и на Съюза на архитектите в България (САБ) като:

1. За всички инициативи за намеса в значимите градски пространства следва да се организират архитектурни конкурси, в които САБ трябва да бъде основен съавтор в подготовката на конкурсните програми и условията за оценяване.

2. Тъй като САБ е професионална организация и в нея членуват предимно архитекти със значителен стаж и изяви в областта на териториалното планиране и инвестиционното проектиране, следва в журито на всеки конкурс за жизнената среда преобладаващата част от членовете му да са поканени членове на САБ.

3. Крайно време е законотворчеството в областта на териториалното устройство и архитектурата да се основава на широко участие в изработването, обсъждане и приемане от архитектурната колегия със задължително участие на изявени членове на САБ и КАБ, защото тази материя е обширна и многопосочно нормативно обвързана и определена и всяка промяна в една процедура води до пороци и незаконосъобразност в друга, особено когато промените се правят на парче и под диктовка на лобисти.